

Whakatewhatewhatanga Motuhake o [Dilworth](#) - Te reo Māori

Whakarāpopoto Pūrongo

Whakarāpopoto Pūrongo

Ngā tikanga whakahaere

Nā runga i ngā tikanga whakahaere, me mātai mātou, me whai kitenga hoki i raro i ngā pane whānui e whā:¹

- te āhua me te rangiwhāwhā o ngā tūkinotanga ā-ai me ētahi atu tūkinotanga
- ngā āhuatanga i hua ake ai, i whāngai rānei i te tūkinotanga
- ngā mahi me ngā hapa o te kura, o āna tarati, o āna āpiha, kaimahi hoki i tā rātou urupare,aro rānei, ki ngā amuamu tūkinotanga
- te rawaka o ngā kaupapahere me ngā tukanga a te Kura ināianei hei kaupare i ngā tūkinotanga o te anamata.

Ngā kaupapa kei te pūrongo

E whakautu ana tēnei pūrongo i ngā pātai i tukua i raro i ngā tikanga whakahaere. Ko tōna tūāpapa ko tā matou arotake i ngā kōrero i tukua ki te Whakatewhatewhatanga e ngā tauira o mua e 175; e ngā mema whānau e 30, ko ētahi e whakakanohi ana i ngā tauira kua mate; neke atu i te 100 tāngata i mahi ki Dilworth, i whai hononga rānei, tae ana ki ngā tumuaki katoa e ora ana, 10 o ngā tarati e 13 e ora ana, tae ana ki ngā kaimahi nō te Hāhi Mihingare. I uru hoki ki tā mātou arotake tētahi tātaritanga rētō o ngā tuhinga whānui. E aroha ana, he rārangi whakakino, hēnga anō hoki, ā, e mahara ana mātou ki te auhī ka pā atu ki te hapori whānui o Dilworth.

Ngā kaupapa kāore i te pūrongo

E ai ki a Dilworth, e 4,693 te nui o te rārangi tauira o te wā i arotakehia rā.² Nā reira, kāore te pūrongo e kōrero mō ngā wheako o ētahi atu tauira i kuraina ki te kura i te wā i arotakehia ai, waihoki o ērā kāore i kōrero ki te Whakatewhatewhatanga. E mahara ana mātou ki te nui kaiako manaaki, whai pūkenga, āhei anō hoki i whai wāhi atu ai mātou, i rongo kōrero ai hoki me ngā tauira i whai mahi, ao, whānau angitu anō hoki i muri i te putanga i Dilworth, e rongo ana i te noho nama ki tō rātou kura.

1 Te Whakatewhatewhatanga o ngā Tūkinotanga ki Te Kura o Dilworth, Ngā Tikanga Whakahaere, 2022. Kitea ai ēnei ki te āpitihanga 1 o tēnei pūrongo.

2 He raraunga i tukua e Dilworth ki te Whakatewhatewhatanga, 30 Hune 2023. Kāore anō te Whakatewhatewhatanga kia whakapūmau i ēnei raraunga.

Te āhua o tā mātou pīkau i te Whakatewhatewhatanga

He mea whakarite tēnei Whakatewhatewhatanga e te Poari Tarati o Dilworth kia ārahina e ngā rōia, waihoki kia noho motuhake i te Poari. Kua whakangungua ngā rōia kia whai, kia mārama hoki ki ngā mātāpono o te tapatahitanga, o te tōkeketanga me te motuhaketanga, ā, he mea nui ēnei momo whakangungu i a mātou ka tūhura i ngā āhuatanga i hua ake ai te Whakatewhatewhatanga. Ko ngā kaimahi i toroa kia āwhina i ngā rōia, i ngā kaitūhura me ngā kaiwhakarite hoki i ārahina e ēnei mātāpono, me te aha, katoa mātou kua whai ki te pupuri i te tiketiketanga o te tūmataiti me te matatapu.

I runga i te whai whakaaro ki te tūraru o te auhi me te pāmamae ka hua ake pea i te taki anō i ngā tūkinotanga, i whai te Whakatewhatewhatanga i tētahi rautaki aro-tūora, mātau ā-kohuki i te wāhi ki te whakawhiti kōrero ki ngā tauira o mua kua pōrongo i te tūkinotia o rātou, ā, i whakatūngia ētahi momo tautoko ā-toiora. Kua patua hoki mātou e te whakapono-kore o ngā tauira o mua huhua ki te hunga ārahi o te Kura me te Poari, nā reira i hua ake anō ai te pōkaikaha ki ētahi.

Katoa te hunga i pīrangi whai wāhi ki te Whakatewhatewhatanga, i whakapā mā tētahi pae tukutuku tūmatanui, mā te waea, mā e poutāpeta rānei. I whakapāhia atu ētahi kaimahi, tauira hoki o mua me ētahi atu anō tāngata mēnā he kōrero hāngai pea ā rātou. Kāore ngā tauira o mua i whakapāhia kia pātaihia ai mēnā rānei i tūkinohia ia. Hui katoa, e 416 ngā uiui a te Whakatewhatewhatanga, ā, e 265 ngā tauākī ā-tuhi i tuhia.

Ka whakarārangi anō mātou i ngā hātepe a te Whakatewhatewhatanga ki te wāhanga 2.

Te Kura o Dilworth

He mea whakatū a Dilworth hei kura noho tūmataiti mō ngā tama i te tau 1906. Ko tōna pūtake ko te āwhina i ngā tama nō ngā kāinga pōhara ā-ahumoni kia kirirarau pai, whai hua ai anō hoki. He mea ārahi te kura e tētahi tumuaki. Ko tētahi tiaparani ka ārahi i ngā tauira i roto i te whakapono Mihingare.

He mea whakahaere te tarati o Dilworth e tētahi poari tarati, tokoono ōna mema. Nō tōna tīmatanga, ko te aronga mātāmua o te Poari Tarati o Dilworth, ko te whakahaere i ngā rawa o te tarati.

He mea whakauru ngā tauira ki Dilworth i raro i ngā tikanga o te Wira a James Dilworth, ā, kāore e whai utu. I te nuinga o te wā he nohinohi ngā tauira, e 8, e 9 tau rānei, i a rātou ka tīmata ki te noho ki te kura. He nui te hunga i haramai ki te kura i muri i tētahi kohukitanga ā-whānau, turingonge rānei, ko ngā mātua rānei kua aituā, kua māuiui, kua mate, kua mahue, kua tokorau rānei, ā, ko te nuinga he pāpā kore.

Ahako kua huri nui te āhua o te tūranga kaitiaki o te Poari i roto i ngā ngahurutau e rua nei, kua hia nei reanga ia e pīkau ana i ngā haepapa kaitiaki nui mō ngā tauira kei raro i te taurimatanga o te kura, me te aha, he iti noa iho, he kore rānei te whiriwhiri atu ki ngā mātua.

Nā te mea he kura tūmataiti a Dilworth, he iti noa iho te tāwharau a te Karauna. I whakarārangi mātou i te angamahi ā-ture i hāngai ki a Dilworth i te wā kei te pūrongo, ki te wāhanga 8.

Te āhua me te rangiwhāwhā o ngā tūkinotanga ā-ai me ngā tūkinotanga ā-tinana kaitā mai i te 1 o Hānuere 1950 ki te Hūrae 2023.

Ka arohia te urupare whāiti ki ngā wāhanga 3, 6 me te 9 e te tumuaki takiwā: Mr John Conolly, 1951 ki te 1966, Mr Peter Parr, 1967 ki te 1979; Dr Murray Wilton, 1979 ki te 1997; Mr Donald MacLean, 1997 ki te 2018; me Mr Dan Reddiex, 2019, ā, ā mohoa nei.

Tūkinotanga ā-ai

Te rangiwhāwhā o te taitōkai

Kāore e kitea he whakamahukitanga o te taitōkai i roto i te ture. I te wāhi ki tēnei Whakatewhatewhatanga, ka uru ki te kōrero 'tūkinotanga tamaiti ā-ai' ko ngā mahi ā-tinana pēnei i te pā, te kihi, te mirimiri me ngā pānga ngoto, ngoto-kore ki te kōtore, ki ngā taihemahema hoki. Waihoki ngā whanonga pā-kore pēnei i te whakaatutanga o ngā whakaahua ai. Ka whakawhānuihia tēnei whakamahukitanga i te Wāhanga 2.

I roto i te 171 tauira o mua i tuku kōrero ki te Whakatewhatewhatanga e pā ana ki te taitōkai, e ³ 126 i tuku pūrongo e pā ana ki te taitōkaitia o rātou ki Dilworth. Nā te mea kua āta aromatawai mātou i ngā tauākī me ngā uiuitanga, waihoki kua arotake pai i ngā tuhinga, e mōhio ana mātou he pono kei ēnei kōrero, waihoki, he ānga anō hoki kei roto.

Hei āpiti atu ki te 126, e mārama ana te Whakatewhatewhatanga e 49 anō tauira o mua i taitōkaitia ki Dilworth, nā reira ka 175 tōpū.⁴ E whakapono ana te Whakatewhatewhatanga ko te nama o ngā tauira i tūkinotia, ka nui ake.⁵ E maharahia ana te whakapae a ngā pirihimana o te 233 pāpūtau tauira.⁶ Ko tā mātou i kite ai ko te rite tonu o te tuku taitōkai ki Dilworth mai i ngā tau 1950 tae noa ki te 2005. Tokorua ngā kaimahi i pūrongotia i muri i te 2005, ko tētahi i 2011, ko tētahi i 2018. Kāore anō mātou kia rongō i ētahi pūrongo taitōkai anō e pā ana ki ngā kaimahi nō taua wā, engari kāore e taea te kī kāore ētahi i pā nā runga i te takaroa o te pūrongo i ngā taitōkai.

3 Kāore ngā tauira katoa i kōrero mō te wheako whānui ki Dilworth. Ko ētahi tauira i tuku kōrero e pā ana anake ki ngā tūkinotanga ā-tinana kaitā, ki ētahi atu mata rānei o te wā i a rātou i Dilworth, ahakoa i mōhio te Whakatewhatewhatanga mai i ana tūhuranga i hua ake pea ētahi atu tūkinotanga.

4 Kei tēnei nama ko ngā tauira kua mate, engari i tukua he kōrero e te whānau; te hunga kua whakapae atu i te wāhi ki ngā tūkinotanga, i whakapuaki rānei mā ngā mauhanga a Dilworth, engari kāore anō te tūora kia rehita ki te Whakatewhatewhatanga. Ko te nama tauira tōpū e mōhio ana te Whakatewhatewhatanga kua pāngia e te taitōkai i ia takiwā ko Conolly 4; Parr 69; Wilton 89; me MacLean 31. Ko ētahi tāngata i tūkinohia e te tokomaha, i ngā takiwā maha.

5 Kua whakapae te Whakatewhatewhatanga ko ngā tauira o mua pakeke ake i tūkinohia, ka iti iho ngā nama nā runga i te pakeketanga me te hauora, ko ētahi tauira o mua i tūkinohia kua mate, ka uaua rawa ā-whatumanawa, ā-hinengaro hoki mō ētahi atu ki te kōrero mai, ā, ko ētahi hoki kua haere hāngai ki te kaupapa pūretumu me te kore i tuku tauākī ki te Whakatewhatewhatanga, me te tika hoki.

6 He raraunga i tukua ki te Whakatewhatewhatanga e NZ Police, i Hānuere 2023. E mōhio ana hoki te Whakatewhatewhatanga mō tētahi tokotoru anō i tūkinohia e ngā pakeke e whai hononga ana ki Dilworth.

Kua hāmene ngā pirihihana i ngā kaimahi o mua e 12, me te kotahi tūao o Dilworth ki ngā hara e hāngai ana ki te 65 tauira o mua.⁷ I tukua te hāmenetanga tuatahi i 1994, ā, ko te hāmenetanga o nā noa nei nō te 2022. Hui katoa, 11 ngā kaimahi o mua i whiua mō ngā hara taitōkai ki ngā tauira e 50.⁸ E whakaae ana te Whakatewhatewhatanga ko te whānuitanga o te taitōkaitia o ngā tauira he kaitā ake i ērā i whai hāmenetanga, i whiua rānei e ngā pirihihana. Hei tauira, i whiua a Peter Taylor i te wāhi ki ngā tauira o mua e rua, engari e mōhio ana te Whakatewhatewhatanga mō te 35 tauira i tūkinotia e ia.

Ko te nuinga o ngā tauira, neke atu i te kotahi taitōkaitanga. Ahakoa ko te nuinga o ngā amuamu i whai pānga ki tā tētahi kaimahi taitōkai, e 42 ngā tauira i pūrongo i te taitōkaitia o rātou e tētahi atu tauira, huinga tauira rānei.

Ko te rangiwhāwhā o ngā taitōkai e mōhiotia ana e te Whakatewhatewhatanga, i hua ake i te takiwā e arotakehia ana, kua whārikihia ki ngā wāhanga 3 me te 6, ā, i tētahi rārangi wā i te āpitihanga 5.

Te āhua o ngā taitōkai

He whānui ngā taitōkai i pūrongoia, mai i te tukunga o ngā karere taihemahema mataaho, tae atu ki te pāwhera. I āta whakawaia, tūkinotia anō hoki ngā tauira e ngā kaituruki, ngā pane whare, ngā tiaparana, ngā kaiako, ngā tūao, ngā hoa me ngā hononga o ngā kaimahi me ngā hoa o ngā hoa ki Dilworth. I hua ake ngā whakawaitanga me ngā tūkinotanga i roto i ngā wakoranga whakapono, ngā akoranga ā-wairua, ngā whakaharatau tira waiata, ngā wā whakatā ki ngā whare noho, ngā akomanga, me ngā mahi āpiti ki te marautanga pēnei i te torotoro, te noho hōpuni, ngā haerenga ā-kura, ngā puninga Group Life Laboratory (GLL) me ngā runaruna.⁹ I whakaritea ngā whakawaitanga me ngā tūkinotanga e ai ki te pakeketanga, te kōpīpītanga me te whakaraerae whānui o ngā tauira i whakaurua ki te kura, ko te nuinga i hōkaka kia whai pāpā. I te nuinga o te wā, i te whakamahinga o ngā rautaki whakawai whai tautohu, ka whai ake ko te whai kia taitōkaitia, kia tūkinotia rānei ia. Nā ngā whakawaitanga i ako ai ētahi tauira, i a rātou ka kōhure haere, kia whakamahia ngā teina mō ngā take ai. Ko te nuinga o ngā tamariki i tūkinotia kei waenganui i te 8 me te 14 tau te pakeke.

7 Kei tēnei nama ko ngā whiunga nō mua i a Operation Beverly me ngā pāpurenga. E hāngai ana ngā tatauranga ki ngā hāmenetanga o te takiwā e arotakehia ana. I 1950 ki 2023.

8 Mr Leonard Cave, Mr Ian Wilson, Mr Ross Browne, Mr Alister Harlow, Mr Graeme Lindsay, Mr Keith Dixon, Mr Howard Wynyard, Mr Johnathan Stephens, Kaimahi RZ, Staff Member TS me Mr Peter Taylor. E hāngai ana anake ngā whiunga o Mr Dixon ki ngā hāmenetanga o 2014. Tokorua ngā tāngata i mate i mua i te whakataunga o ngā whiunga.

9 I hangaia ngā puninga GLL e Mr Browne, ā, he mea whakahaere e tetahi kaimahi mātāmua o te kura. Ko ngā tauira i tohua e te kura he whakaraerae, i noho ki tētahi puninga ki Huia, Te Uru o Tāmaki, e mahi ana i ngā mahi ā-rōpū. Ka akiakihia ai rātou, ka pēhia ki te whāki i ngā raru whaiaro, tae ana ki te taitōkai. Ko ngā mahi i te puninga, ko tā ngā tauira whai wāhi ki ngā awhiawhi me ngā mirimiri takitahi, ā-rōpū rānei. Mā te tauira tonu e whakatau mēnā ka hurihia ngā whākitanga tūkinotanga hei amuamu ka pūrongoia ki te kura me ngā pirihihana. Ko ēnei puninga he wāhi e whakawaia ai ngā tauira, hei tūkinotia ā muri ake, ka mutu, he wā ōna i takahia te matataputanga i te hokinga ki te kura. Ko ētahi tauira i whakaputa i ngā tūkinotanga i pāngia e te whakatiwheta me te whakaweti nā te kura whānui.

Ngā hua o te taitōkai ki ngā tauira o mua

Ko ngā hua o te tūkinotanga he inamata, he mauroa hoki. He nui ngā wā i heke wawe ai te pai o ngā mahi mātauranga; ka tapepe haere ngā reo o ngā tama, ka āmāimai, ka māia te moenga, ka moe whēuaua anō hoki. Ka noho taratahi, ka mate hoki i te kōtonga, ā, ka noho matakū kei tūhuratia tō rātou tūkinotia e ētahi atu tama, kātahi ka whakawetihia rātou. Ko ētahi i tīmata ki te momi tūpeka me te tarutaru, e raukoti ana i ngā pūroi pēnei i te kāpia me te inu waipiro pūroi taihara hei mātorutoru i te mamae, anā, ka warahia mai i te 11 tau te pakeke, neke atu. Ko ētahi ka wara ki te karihika i muri i ngā whakaatutanga roa nā ngā kaitūkinō. Mō te nuinga, i heke nui ngā whanonga, ā, ko ētahi, i te korenga o ā rātou amuamu i whakaponotia, ka haere tonu ngā tūkinotanga, nā reira ka hē ngā whanonga, ā, ka panaia i te kura.

I te putu haere ngā pānga o te tūkinotanga. I te wehenga i te kura, ko te nuinga o ngā tauira i tūkinohia, kāore i eke ki tō rātou pitomata. I roto i te hunga i koke tonu ki te whare wānanga, ki ngā whare ako rānei, he nui te hunga kāore i whakaoti. Ko te nuinga i whai mahi kei raro iho i te pitomata i taea, ka neke i tētahi mahi pūkenga-kore ki tētahi anō. Ko ētahi he āputa nui i te wāhi ki te mahi i ngā wā kāore i hauora te hinengaro kia mahi ai rātou. Ko ētahi i whiua ki ngā hara taihara, i ētahi wā i hua ake tērā i te kore i taea te whai oranga. Ko ētahi i mauherehia, ā, ko ētahi atu he kāinga kore mō te wā roa. He nui te hunga e pāngia tonutia ana e te kore i taea te whai moniwhiwhi pai.

He nui rātou, i tino pērā te hunga i tino whakawaia, i rangirua e pā ana ki ō rātou hōkakatangā. Ko te hunga i tūkinotia, i tohua, i akiakitia hoki e ngā kaimahi kia whai hononga ā-ai ki ētahi atu tama, i rongo i te kaniawhea me te whakamā. He nui te hunga i mate i ngā whakawara i ngā pakeketanga o te 20 me te 30. Ko ētahi e pakanga tonu ana. He nui rātou i pāngia e ngā mate hinengaro. Ko ētahi i noho taratahi i ngā whānau me ngā hoa o mua, me ō rātou hapori. Ko te nuinga i pūrongo i ngā nonoketanga i te wāhi ki te whakapono me te taupiritanga. Ko ētahi kāore i taea e rātou te tīmata, te nuinga kāore i taea te pupuri ki ngā hononga taupiri. He nui te hunga i pūrongo i tā rātou kore i āhei te mahi tika i ngā mahi mātua. He nui te hunga kua whati ngā hononga ki ō rātou māmā, e uapare ana i a rātou i tā rātou tuku i ngā tamariki ki Dilworth. Nā te iti o te whakapono i pā ki ngā hononga ā-hoa me ngā hononga mahi. He nui te hunga i mau ki tētahi huringa o ngā raru kua tuia tahitia, kāore e taea te puta.

Ko te nuinga o ngā tāne i tūkinohia i noho tahi ai te Whakatewhatewhatangā, kei ngā tūāoma huhua o te whakapakari anō i a rātou nō ngā takiwā pākarukaru, mongamonga hoki i ō rātou ao pakeke. E mihia ana tō rātou māia, tō rātou kaha hoki. E mahara ana hoki ki ngā taumahatanga o ngā māmā me ngā whānau whānui, waihoki ngā whānau o te hunga kua mate, me te hunga kāore anō kia rangona hāngai nei ō rātou reo.

Ngā tūkinotanga kaitā ā-tinana

Te rangiwhāwhā o te tūkinotanga ā-tinana

Ko te whakamahukitanga a te Whakatewhatewhatanga o te 'tūkinotanga ā-tinana kaitā' ko ngā mahi ā-tinana i hua ake ai tētahi wharanga, pānga rānei ā-tinana, ā-kare ā-roto rānei, pēnei i tētahi mamae, manawarau, ohoreretanga, pāiriiri rānei kāore i wawe. Kua kōrerohia ngā huanga ake o te tūkinotanga ā-tinana kaitā i pūrongo hia ki te Whakatewhatewhatanga i ngā wāhanga 3 ki te 6.

I roto i ngā tauira o mua e 159 i tuku kōrero ki te Whakatewhatewhatanga e pā ana ki ngā tūkinotanga ā-tinana ki te kura o Dilworth,¹⁰ e 134 i pūrongo i tō rātou tūkinotia kinotia ā-tinana i reira. E rua ngā karangatanga whānui o ngā tūkinotanga i pūrongo. Ko te tuatahi, ko te whakaweti, i hua ake nā ngā tauira pakeke ake, nui ake, kaha ake anō hoki. Ko tērā atu ko ngā tūkinotanga ā-tinana o ngā tauira e ngā kaituruki ā-ware, e ngā pane whare me ngā kaiako. Ko te nuinga o ngā huanga ake i te karangatanga tuarua, i hua ake i ngā patunga ki te tokotoko i neke noa atu i ngā aratohu whiunga kāpara o taua wā.

Te whakaweti

I te horopaki o ngā tikanga whakahaere, he āhuateanga ōkiko tō te whakaweti.¹¹

I te nuinga o te wā, i whai hononga te whakaweti ā-tinana ki ngā mahi pēnei i te pana, te kuru, te whana, te patu i tētahi tauira, te pei i tētahi tauira ki tētahi mea, ki ngā pātū, ki raro arapiki, te ā rānei i tētahi tauira ki te mahi i ngā mahi mamae, whakamā rānei. Tokomaha i pūrongo i ngā marūtanga kino me ngā taotūtanga, te whatinga o ngā whēua me te pakaru o ngā niho nā runga i te whakaweti. He nui te hunga me whai rongoā tara ā-whare, ā-hōhipera rānei mō ngā wharanga i hua ake, ā, ko ētahi wharanga kei te pā tonu ki ngā tauira o mua. Ka ū tonu te whakaweti i tētahi tauira mō te hia nei marama, tau rānei.

Kua whakatau mātou he pānga nunui tō te whakaweti ki te tauira, ka tino pērā i ngā wā i toitū. I te kura, i hua ake ko ngā kare ā-roto o te mataku me te noho taratahi ā-pāpori, ngā panonitanga i ngā whanonga me ngā waiaro, te hekenga o ngā tutukitanga ā-mātauranga me te whai wāhitanga ki ngā mahi a rēhia. I pūrongo ngā tauira o mua i te whakamamae i a rātou anō me ngā whakaaro mate whakamōmori i muri i ngā whakawetitanga kino. Ko ētahi i whai ki te pērā, ko ētahi i mate i te whakamōmori. I pūrongo hoki te ngoikore o te hauora, nā runga i te tūkinotanga, te pāmamae rānei o te wheako kura. I te wā o te pakeketanga, i te pā tonu ngā kohukitanga ā-kare ā-roto kino me ngā whakatūrorotanga ā-hinengaro ki tō rātou āheitanga ki te whai i te pitomata ako, mahi, hononga anō hoki.

10 Kāore ngā tauira katoa i kōrero mō ō rātou wheako ki Dilworth. Ko ētahi tauira i tuku kōrero mō ngā taitōkaitanga anake.

11 I whai te whakatewhatewhatanga i te whakamahukitanga a te Tari o te Mātauranga mō te whakaweti, arā, me āta whai kia whakatūroro i tētahi; me te whakamahinga hē o te kaha e ai ki te nui ā-tinana, te pakeketanga, te ira, te tūnga ā-pāpori, te āheitanga ā-matihiko, te toronga rānei; waihoki me tōai te whanonga, me whakatūroro i te kaihiwhi, waihoki ehara i te āhuateanga taunoa i te pakeketanga.

Mō te nuinga ka kite i ngā whakawetitanga, i hua ake ko te mataku, te wahangū me te hiahia nui kia whanopiri, ā, kia kore e kitea e ngā kaiwhakaweti. Mō te kaiwhakaweti, i hua ake ko ngā kare ā-roto hauora-kore o te kaha me te whakatuanui. Mō ētahi, i puta te hiahia ki te whakahoki ka pakeke ana, mā te tōai i ngā whanonga ki ngā tama nohinohi. I whakaheke i te aroha, ā, i te wā o te pakeketanga, kua rongu ngā kaiwhakaweti i te kaniawhea me te whakamā.

He nui ngā tauira kua pūrongo i te kore i whai putanga i ngā whakaiti ā-ingoa whakawiri, te whakatīwheta me te tāwai, e hua ake ana i te rā ki te kura, ā, e ū tonu ana i te whare noho. He take nui te whakaweti ki te kura tae noa ki tēnei rautau tonu. I te nuinga o ngā rautau, ko ngā pūtaka ko te kore i rawaka o ngā kaimahi whare noho me te whirinakitanga ki ngā tauira mātāmua ki te whakamatua i te noho.

Te patu ki te tokotoko hei tūkinotanga ā-tinana kaitā

Kua whai whakaaro mātou ki te whakamahinga o ngā whiunga kāpara nā ngā kaimahi e ai ki te ture,¹² ngā aratohu a te Poari Mātauranga¹³ me ngā aratohu o te kura i hāngai i taua wā, ki te whakataua he aha ka kīia he momo patunga ki te tokotoko kāore e uru ki te 'tōpana whaitake'.

I whakamahi te kura i te patunga ki te tokotoko hei ara mātāmua ki te whakahaere me te whakaraupapa i ngā tauira, tae ana ki ngā hara iti. Tokomaha ngā kaimahi whare noho i whakamahi nui rawa i te tokotoko i hua ake ai ko ngā whakakinotanga ā-tinana, ā-hinengaro kaitā tae noa ki te hekenga o te whakamahinga i ngā tau 1980 me te aukatinga i te 1990. Kāore i arohia ngā aratohu tokotoko, ā, hāunga ētahi, kāore i whai papanga ngā pane whare me ngā kaituruki, e rongonui ana mō tā rātou whakamahi kino i te tokotoko.

Tokomaha ngā tauira i pūrongo i te patua o rātou ki te tokotoko nā runga i ngā mahi hauarea pēnei i te waiho i te pē niho ki tētahi taitai niho, anā, ka pērā rawa te kino o te patua ki te tokotoko, ka taotū te kiri o ngā waewae, o ngā ringa, o te tumu me ngā whero, ā, i hua ake ai ko ngā marūtanga kino me ngā kārawa mauroa. Tokomaha i pūrongo i te patua ki te tokotoko i ngā wā i puta ake ai ngā wharanga ki te māhunga me ngā ringa¹⁴, ā, ko ētahi i mōhio e ākina ana ngā kaimahi e te taihemahema i te patunga o te tokotoko ki te kiri. Ko ētahi i patua hei urupare ki tā rātou whāki i te taitōkai a tētahi kaimahi.

I whakawehihia ngā tauira nohinohi nā te tūraru me te nui o ngā patunga ki te tokotoko. Nā te patunga ki te tokotoko i mārō ai ngā tauira, i ako ai rātou kia tūkinu ā-tinana atu, ā, ka whakaiti hoki i te mana ki te whakakore i ngā mahi whakaweti me te taitōkai.

12 E ai ki te wāhanga 68 o te Criminal Code Act 1983, i āhei tā te mātua, tā te tangata whakakapi i te mātua rānei, tae ana ki tētahi pane whare, whakamahi i te kaha hei whakatika i tētahi tamaiti, tauira rānei e tiakina ana e ia, engari ko te kaha me mārara e ai ki te horopaki. I ū tonu te wāhanga 59 o te Crimes Act 1961 ki tēnei ture.

13 Ko toro atu tēnei pūrongo ki ngā ture ā-rohe i tukua e te Auckland District Education Board nā te mea e hāngai ana ki te kupenga ā-whenua.

14 I uru mai ki tēnei ko ngā wā i pēhia ngā tamariki ki te tuku i ō rātou upoko ki waenga i ngā puringa tāora me te tuku i ō rātou ringa ki ngā ngongo wera i a rātou ka tokotokohia, anā kia puta he kare ā-roto mō te tokotoko, ka paoa ngā upoko ki te puringa tāora, ka meangia ngā ringa ki ngā upoko.

Ngā āhuatanga i whāngai i te tūkinotanga

Nā te whai wāhitanga o ngā kaimahi i taitōkai i ngā taurira ki Dilworth, te whakaraerae o ngā taurira, te kore o ngā mātua i whai mana, te taiao me te ahurea kura kaikoka, taikaha hoki me ngā ngoikoretanga o ngā hautūtanga kura me ngā kāwananga Poari i hua ake ai ngā ritenga pai e puta ai, e ū ai hoki te tūkinotanga.

Ngā kaimahi taitōkai

Ko ngā kaimahi i taitōkai i ngā taurira, e rua ngā rōpū. Ko te tuatahi ko ngā kaituruki, te nuinga he tāne taiohi, i manaaki i ngā taurira i ngā whare noho i muri i te kura, ā, i ngā ahiahipō. Ko ēnei kaituruki i kimi ara wātea, ka tūkinohia ai i te kotahi, i te rua rānei taurira. Ko te rōpū tuarua ko ngā kaimahi tūroa i ngā tūranga mātāmua e whakaponohia ana, ā, i te nuinga o te wā he kaimahi whare noho. Katoa rātou i tūkinohia i te huhua taurira.

Tokomaha ngā kaimahi taitōkai i te takiwā Parr i mōhio mō tā ētahi atu kaimahi tūkinohia taurira, ā, i ōna wā, i āwhina tētahi i tētahi. Tokomaha ngā taurira i tūkinohia i muri i tā tētahi kaiako hara whakauru i tētahi hoa he aronga taiemahema tōna ki ngā tama ki te kāhui tūtehi. I tōna kāinga ka whāngaihia ki ngā pūroi, ki te waipiro me te karihika, ā, i ētahi wā, ka taitōkaihia.

Te whakaraerae o ngā taurira o Dilworth me te whakaeotanga o ngā mātua

Nā te mea i haramai ngā taurira i ngā whānau “noho taumaha”¹⁵, ā, i te nuinga o te wā i haere mai i ngā whānau i pāngia e te ngaukino me te rirohanga, ā, ko te nuinga he pāpā-kore, i tino tōia ai rātou ki ngā whakawaitanga o ngā kaimahi tāne. I noho tawhiti atu ngā mātua mō te nuinga o te takiwā e arotakehia ana, ā, kāore i whakakanohihia i te Poari. Me uua rātou ka whakamōhiohia mō ngā amuamu whakaweti, take hauora, taitōkai, tūkinotanga ā-tinana kaitā rānei a ā rātou tama, tae ana ki ngā wā i mōhio te kura i tūkinohia ngā tama. I ngaro katoa te tūranga kaitiaki o ngā mātua mō te nuinga o te takiwā e arotakehia ana.

Te taiao kura

E whakaū ana ngā rangahau hou o Ahitereiria ko ngā kuranoho taitamatāne he taiao tūraru tiketike mō ā rātou taurira.¹⁶

15 He āhuatanga whakakapi i te wira a James Dilworth mō te whakaurunga o ngā taurira.

16 P Parkinson and J Cashmore, *Assessing the Different Dimensions and Degrees of Risk of Child Sexual Abuse in Institutions*, Royal Commission into Institutional Responses to Child Sexual Abuse, Commonwealth of Australia, 2017, p 25. I pūkauria ngā rangahau a Parkinson me Cashmore i runga i te tono a te kōmihana a Ahitereiria hei ara wāwāhi i ngā momo whare e ai ki te taumata tūraru taitōkai tamariki.

Tae ana ki ngā tau 1990, i whakaata te taiao noho kura o Dilworth i taua aromatawai, ā, i whakamāramahia he taikaha, he manaaki-kore, ā, he tūkinō ā-tinana kaitā, waihoki, he whakaweti. He raupapatanga tōna, ā, he kaha rawa te herea e te ture me te whakatuanui. Ko ētahi kaimahi i whakaingoatia kāore i uru mai, he taiao tautoko nui kē ērā. Engari he iti iho o rātou whakaawenga i te kura tērā i te hunga i pupuri ki te ahurea whakakino.

Kāore i rawaka ngā hōmiromirotanga ā-kaimahi o ngā whare noho i muri i te kura, i ngā ahiahipō hoki. Hāunga ētahi, i whakaae ngā kaimahi wharenoho ki tētahi taumata whakaweti ā-tinana me te kaikōka kāore i te pai tae noa ki ngā tau waenga o 1980. Ko ngā tauira mātāmua tauhou hoki i whai wheako whakaraupapa taikaha, i tukuna ki a rātou ngā haepapa pēnei i ērā o ngā kaimahi. Tae noa ki te 2018, i raro i te kaupapahere a te kura, i āhei tā ngā tauira mātāmua whakamahi i ngā karawhiunga mana o te pakeke me te tuku i ngā whiunga ki ngā tauira nohinohi. I hua ake i tā ngā tauira mātāmua whakakino i ngā tauira nohinohi ko te matakū, tērā i te whakatauirā i te hautūtanga pai. Ko tā ngā tauira nohinohi i ako ai, ka pakeke ana rātou, ka pai hoki tā rātou whiu me te whakawehi ā-tinana, ā-hinengaro hoki.

Tērā tētahi ahurea mae takatāpui, awetāne, e whakatō ana i te matakū i roto i ngā tauira koi kīia he rerekē, he whai āhuetanga wahine, he takatāpui rānei. Tae noa ki ngā tau 1990, nā aua momo whakaaro i hua ake ai ko ngā taunūtanga me ngā whakawetitanga mauroa me te whai wāhitanga ki ngā kaikōnihi taihemahema nā ētahi atu tama, kaimahi hoki.

Ko te hunga ngoikore, rerekē rānei ngā mea i whāia. Mō te hia nei rautau, i rangona tētahi ahurea kaikiri i takahia ai ngā tauira Māori me ngā tauira nō ngā mātāwaka ehara i te Pākehā, waihoki, ko rātou ngā papa o te whakaweti.

Tērā ētahi ture whanonga i toka, i āta uruhihia, arā, kia “kaua e whāki”. Ko ngā tauira i amuamu, ka kore e whakaponohia, kātahi ka whai whiunga. He taupā tērā ki te tuku amuamu. I whakaponohia ngā kaimahi, tērā i ngā tauira, e noho manakore ana. I aroturukihia ngā whakawhitinga kōrero a ngā tauira ki o rātou whānau, ā, he wā roa kāore rātou e hoki ki te kāinga, nā reira ka noho taratahi i ngā tautoko a te whānau.

Tae noa ki ngā tau tōmuri o 1990, kāore he mātauranga o ngā tauira i ngā haumarutanga ā-tinana, ā-whaiaro hoki, ā, i hua ake hoki i te tiakitanga ā-wairua rawaka-kore ko ngā pāmamae ā-hinengaro, ā-whakaaro rānei. I whakaheke ēnei āhuetanga i te māia o ngā tama me te kiritau hoki, ā, i nui ake te whakaraerae ki ngā whakawai, i iti hoki te taea ki te whakanau i ngā tūkinotanga, ki te tuku amuamu rānei.

He rite tonu te kīia o te Poari e Mr Parr rātou ko Dr Wilton, ko Mr MacLean mō ngā tūraru i pā ki ngā tauira nā runga i te kore i rawaka o ngā hōmiromirotanga i ngā whare noho. Waihoki, mā te whai i ētahi kaimahi atu anō e māmā ake ai ngā raru e ara ake ana, ka tino pērā ngā take whakaweti nui. Heoi anō, nā konā i kore ai e arohia aua mahi i te takiwā Parr, ahakoa ētahi whakapaitanga i te takiwā Wilton, engari i hoki anō ki te rārangi take hei kaupapa nui i raro i a Mr MacLean.

Ngā ngoikoretanga i ngā hautūtanga ā-kura me ngā kāwananga

Te ngoikoretanga ki te urupare ki ngā amuamu me ngā māharahara

Tokomaha ngā tauira kāore i tuku amuamu mō te taitōkai. Ko ētahi take ko te whakamā me te rangirua, ngā whakawehitanga kia noho ngū, ngā whiunga, te ahurea whāki-kore, te kore i mōhio ki te ara tuku amuamu, me te taiao kura whakaeo, taikaha hoki. Nā aua momo āhuetanga tonu i iti kē iho te nama o ngā tauira e tuku amuamu ana mō ngā tūkinotanga ā-tinana kaitā.

Heoi anō, i ngā takiwā katoa, i tukua he amuamu taitōkai ki ngā whaea atawhai, ki ngā tauira tuākana, ki ngā pane whare, ki ngā tiaparani, ki ngā kaiako, ki ngā hautū mātāmua me ngā tumuaki. I te nuinga o te wā i tukua e te tauira e tūkinotia ana, e ngā tauira i mōhio mō ngā tūkinotanga, e ngā māmā rānei. Kei ngā wāhanga 3 ki te 6 tētahi tātaritanga rētō o te urupare ki ia amuamu. Ko te nuinga o ngā amuamu i whakarērea me te kore i tūhura, te kore hoki i pūrongo atu ki te Poari.

Ko ngā tauira o ngā takiwā Conolly me Parr i kīia he teka, he whakararuraru, he kimi aronga, ā, i whakapaetia hoki ki te takahi i te rongo pai o te kaimahi mōna ngā amuamu. I kaha ngā whiunga, i te nuinga o te wā mā te tokotoko. Tērā ētahi taunakitanga i iti ngā mahi whakaraupapa i ētahi wā. Kāore i whai tūhuratanga ki te whakatau i te rangiwhāwhā o te raru.

Ko te mahi a ngā amuamu i te takiwā Wilton tē arohia, i whakaitihia rānei, ā, kāore i tūhuria. I kīia ngā tauira kei te hanga kōrero rātou, ka mutu, ko ngā māmā i pūrongo i ngā māharahara, i kīia i kaha rawa tā rātou aro ki ngā take. Ko ngā tauira e amuamu ana ki te tiaparana i te takiwā MacLean i kīia he taunoa ngā whanonga i pūrongohia, tae ana ki ngā pūrongotanga o ngā mahi ai whakaae-kore me ētahi atu tauira. He maha ngā kōhimuhimu me ngā whakaputanga māharahara, manawapā hoki e pā ana ki te tiaparana i te takiwā MacLean kāore i whāia, ka tatari kē ai ki tētahi 'amuamu mārō' nā te mea koinei tā Mr MacLean i mārama ai mō ngā tohu ā-ture i tukua ki te Poari.

Te ngoikoretanga ki te tūhura

I waenganui i te 1971 me te 2006, i whiwhi amuamu te kura e pā ana ki ngā kaimahi e whai ake nei i hāmenehia, i whai hara rānei: Leonard Cave, Johnathan Stephens, Keith Dixon, Rex McIntosh, Peter Taylor, Howard Wynyard, Kaimahi RZ, Ian Wilson, me Ross Brown. I whiwhi amuamu hoki e pā ana ki te tūao o Dilworth Scouts nei i hāmenehia, a Richard Galloway.

Mēnā i kōrerohia tētahi amuamu ki te Poari, ka arohia tērā take hei raru ā-whiwhi mahi noa iho. Ko ngā kaimahi hara i whai i te arawātea kia rihaina wawe atu, i ētahi wā ka whai hua moni. Kāore i kōrero pono atu ki te hāpori kura me ngā tauira e pā ana ki ngā take i wehe wawe ai te kaimahi. Ahakoa te whiwhi i tētahi amuamu whai mana e pā ana ki a lan Wilson me te mōhio ki te whakamōhiohia o ngā pirihimana, tae noa ki tana rihainatanga, kāore i whāia tētahi ara i roto i ētahi marama ki te tiaki i ngā tauira i raro i tana taurimatanga.

Mēnā e whakatauiria ana te tauira i ngā take ā-whanonga, i aro atu te kura ānō nei he take waiaro tērā nā te tauira, ā, i kīia ko te tauira kāore i hāngai ki Dilworth me te whakarite kia wehe ia i te kura, mā te tango rānei i te karahipi a te tauira, mā te tono rānei ki ngā mātua kia tango i te tama. Kāore i kitea te aronga o te kura, tae ana ki ngā wā i mōhio te kura i noho pāhūrenga te tauira ki ngā tūkinotanga, anā, ko te pānga me te kino o taua tūkinotanga ka hua ake hei huringa whanonga, huri rānei i te pai o ngā ekenga akoako.

Ka hapa ana ki te aro ki te hekenga o ngā whanonga o ngā tauira me te hāngaitanga ki te taitōkai, i riro i te kura tētahi arawātea kia aro ki te raru. Mā te tango i ngā tauira, i noho ngū ai hoki ngā reo o ētahi atu tauira. Ka tiaki ai i te kaitūkinu.

I te wehenga o ngā kaimahi i te kura, i tukua tonutia ngā amuamu tūkinotanga aronehe, engari kāore i tūhura tonutia, kāore hoki i manaakihia aua tauira o mua.

Te ngoikoretanga ki te pūrongo ki ngā pirihimana, ki ngā mana mātauranga rānei

Tae noa ki te 1994, kāore te poari i pūrongo i ngā kaimahi ki ngā pirihimana, kāore hoki i pūrongotia ngā kaiako kino ki te Tari Mātauranga, i raro rānei i te kōwae pūrongo tūao mai i te Education Amendment Act 1996,¹⁷ ahakoa i mōhio te kura, i whai toronga hoki ki ngā rārangi kaiako kino i puritia e te Tari.¹⁸ I te whakakorehia ngā rēhita o ngā kaiako nō te tīmatanga o te rautau 20 mō te taitōkaihia o ngā tauira. Ka mutu, ko te taitōkaihia o te tamaiti e te pakeke taihara ā-ture.¹⁹ Mēnā i pūrongohia tā ēnei kaiako tūkinu ki ngā mana whakahaere, kua heke pea te māia o ētahi atu kaimahi ki te koke tonu i ngā tūkinotanga me te kore i whai whiunga. I mōmona ngā kōrero a Dr Wilton e pā ana ki ngā kaimahi e whā i rihaina i muri i ngā amuamu taitōkai. Nā ēnei tohutoro i pai ai tā ētahi haere ki te whakaako ki kura kē atu, i māia hoki ai ngā kaimahi tūkinu. Nā konei i noho tūraruru ai ētahi atu tauira.

17 I whakauru te Education Amendment Act 1996 i tētahi kōwae hou e whakaae ana ki ngā whakamōhiohanga tūao ki te Poari Rēhita Kaiako mō ngā mata katoa o te whanonga, te mahi rānei o tētahi kaimahi o mua e hāngai ana pea ki ngā haepapa o te Poari Rēhita.

18 I whakaae te poari ki te tono a Mr Parr kia whakapā ki te Tari Mātauranga mō tāna rārangi kaiako me kua e whai mahi, engari kāore ia i pūrongo i āna anō kaimahi tūkinu, ahakoa i mōhio a Dilworth i whiwhi mahi rātau ki kura kē atu.

19 Te rārangi a te Tari Mātauranga o ngā tiwhikete kaiako i whakakorengia i 1880-1922 me te rārangi a te Tari Mātauranga o ngā kēhi pupūtanga takitahi o te whakakoretanga o ngā rēhitatanga i 1951-1982.

Hei whakatauaro ki te hapa o te Poari ki te pūrongo i ngā kaimahi, i mōhio te Poari i pūrongo a Mr Parr i ētahi tauira ki ngā pirihihana, e mea ana ko tana takohanga matatika kia pērā ia.

Nō Mr Taylor ka whakapaetia i 1994 me 2000, he iti noa iho ngā āwhina ki ngā Pirihihana. Kāore ngā pirihihana i whakamōhiotia ki te wātea tonu o ngā mema Poari me ngā kaimahi o mua i mōhio ki ngā āhuatanga i wehe ai ia, ā, ko ngā kōrero hāngai i te puritia tonutia i ngā mauhanga ā-rata. Ko te aronga anake o te Poari ko te whakaū i tana whai i te puritanga o te ingoa o te kaimahi me te kura.

Te ngoikoretanga ki te whakauru i ngā kaupapahere, ngā hātepe rānei hei urupare ki ngā amuamu tūkinotanga

I roto i te takiwā e arotakehia ana, kāore i eke tā te kura urupare ki ngā amuamu taitōkai o tērā e tika ana i tētahi horopaki mātauranga. Mai i te tīmatanga o te takiwā Wilton, i whai mōhiotanga te poari e pā ana ki te taitōkaitia o ngā tauira nā runga i ngā amuamu me ngā whakarereanga o ngā kaimahi. Kāore i arohia ngā amuamu a ngā mātua, a ngā tauira rānei, i whakarerea hoki e ngā kaimahi o te kura. Kāore hoki he ara hei whakamōhio ōkawa atu i ngā amuamu nui ki te Poari.

I 1984 me 1989, i tukua e te Tari Mātauranga ngā ārahitanga motuhake ki ngā kura mō te taitōkai me te ara urupare. I kīia ngā kura kia pūrongo i ngā tūkinotanga ki ngā pirihihana, ki Child, Youth and Family Services rānei, ā, kia tuku i ngā tautoko ā-wairua tika ki ngā tauira i tūkinohia. I 1989, i tohua hoki ngā kur, i raro i ngā kaupapahere o te kura, kia whai tukanga e whakatika ai i ngā taitōkai e whakapaetia ana mō ngā tauira. Waihoki, tētahi tauākī kaupapahere mō ngā kawenga ngaio me whai e ngā kaimahi. Nā te mea he kura tūmataiti a Dilworth, ehara i te mea me whai ia i ēnei tohutohu. Heoi anō, he haepapa tōna ki te whakaū i tana whai i ngā paerewa whakahaumarua tauira pēnei i ētahi kei kura kē i Aotearoa.

I 1994, i muri i te hāmenetanga tuatahi o Taylor mō te tūkinohia i tētahi tauira o mua o Dilworth, i whiwhi kupu āwhina te Poari i tana rōia ki te whai i ētahi tukanga hei urupare, hei tuhi hoki i ngā amuamu taitōkai. Waihoki, me whai ki te whakatau mēnā he pāpurenga atu anō kāore anō kia tohua. I whai hoki, i whiwhi hoki te kura i ngā kōrero mai i te Scouts Association e pā ana ki ngā tukanga i whāia e ia hei urupare ki ngā tūkinotanga. I whakaarohia ngā tohutohu nei engari kāore i whakaurua e te Poari.

I roto i te pukapuka kaimahi a Dilworth i whakaputaina i taua tau, kāore he aratohu mā ngā kaimahi e pā ana ki te taitōkai, ki ngā tukanga hei takahi i tētahi kēhi e whakapaetia ana, he aratohu rānei hei tuku i ngā tiakitanga ā-wairua ki ngā tauira i tūkinohia.

I waenganui i 1994 me 1996, i whiwhi amuamu te kura, i mōhio rānei mō ngā amuamu o waho, e pā ana ki ngā taitōkaitanga a Mr Taylor rātou ko Mr McIntosh, ko te Kaimahi RZ, ko Mr Harlow, ko Mr Wilson. I raro i te tirohanga pai, i 1996, i mōhio ngā hautū o te kura ehara ēnei i te āhukatanga tūtahi. I mōhio rātou mō te taitōkaihia o te huhua tauira (i mōhio hoki kei reira pea ētahi atu anō) e ngā kaimahi tokoono neke atu, ko ētahi kātahi anō ka wehe i te kura.²⁰Ahakoia tēnei, kāore ia i whai i āna anō tohu ture ki te whakawhanake me te whakauru i tētahi kaupapahere amuamu.

Nō te 2000 rā anō tuhia ai te kaupapahere amuamu tuatahi. He waitau, ā, kāore i te mōhio mēnā i whakauru ōkawatia i taua wā. I 2006, ka whai te kura i te hātepe amuamu ōkawa tuatahi mō ngā amuamu a ngā tauira, i tukua ki tētahi hoahoa ripo i kīia “Me pēhea te tuku amuamu”. Ehara i te kaupapahere; engari kē, i whakarārangi i ngā tūāoma hei whai mā tētahi tauira i mua i te tuku amuamu. E kitea ana i waihangahia te hoahoa ripo hei aro ki ngā amuamu āhua katoa. Kāore i uru atu he kōrero mō ngā tūāoma ka whāia e te kura hei whakatika i tētahi amuamu.

Te ngoikoretanga o te Poari ki te mārama ki ngā mahi a te kura

Nā ēnei āhukatanga katoa ko te ngoikoretanga o ngā Poari whai ake ki te kaupare i te tūkinotanga ā-tinana, ā-ai hoki o ngā tauira o Dilworth. I ngoikore tana tūhura tika, tūhura noa rānei i ngā amuamu, i ngoikore tana tautoko i ngā tauira e pūrongo ana i ngā tūkinotanga, te tūhura tonu rānei mā ngā tauira i pāngia, i ngoikore te pūrongo atu i ngā kaiako tūkino ki ngā pirihihana, me te Tari Mātauranga, i noho mōrearea ai hoki ngā tauira o kura kē, i ngoikore te whakatū me te aroturuki i ngā kaupapahere hei whakaū i te noho wātea a ngā tauira i ngā tūkinotanga me ngā matakutanga, i taea ai hoki e rātou te whakamahi tika i te mātauranga me ngā arawātea i oatitia i raro i te wira a James Dilworth. I tukua e te Poari te nuinga o ngā haepapa whakahaere kura ki ngā pane whare me ngā kaimahi mātāmua, i ngoikore tana ārahi me te hōmiromiro i a rātou, i ngoikore tana aro ki ngā tohu tōai me ngā amuamu tūkinotanga, waihoki te whakaū i tana whai i te tauira o ngā mahi whakahaere kura tika mā te whakamahi i ngā mātauranga me ngā tohutohu o te wā.

Te ngoikoretanga o te Poari ki te whakaū i te hōmiromirotanga ā-waho o te pai rānei o te kura

I hapa te kura ki te whai whakaaro ki ngā pānga o te tūnga ā-ture o te kura, ā, nā te mea he kura tūmataiti tērā, he ngāwari noa iho ngā waeture. He pāpaku noa ngā arotakenga ERO o nāiane, ka mutu, e mahia ana e ngā whakahaere o te kura. Ko te nuinga o ngā mema Poari o mua, o nāiane hoki, kāore i mōhio i taea te whirinaki ki ēnei aromatawai e mōhio pai ai rātou e pai ana ngā whakahaere o te kura, ā, e haumarua ana ngā tamariki.

20 Mr Taylor, Mr McIntosh, Mr Cave, Kaimahi RZ, Mr Harlow me Mr Wilson. I mōhio hoki ngā hautū o te kura mō Mr Wynyard.

I hapa te Poari ki te whakarite i tētahi ara anō ki te Tari Mātauranga me ngā arotakenga ERO o muri ake hei whakaū i te aroturuki tonutanga o te pai rānei o te kura, tae ana ki ngā hautū, e hua ake ai te tautohutanga o ngā āputa nui i te wāhi ki ngā tukanga whakamaru tauira. Kāore i rawaka ngā arotakenga ā-waho tupurangi i waenga i 1950 me 2019 ki te tohu tūraru. I whirinaki hoki te Poari ki ngā pūrongo a te pane whare, kāore i arohia tana kore i tāwharau ngaio nei.

Te ngoikoretanga o te Poari ki te tuku i ngā kaimahi rawaka, ki te mātai, ki te tāwharau rānei i ngā kaimahi

I taea noatia te taitōkai me te whakaweti kino nā te mea i iti rawa te maha kaimahi i ngā whare noho hei aroturuki, hei mātaki rānei i ngā whanonga o ngā hoamahi. Kāore hoki te kura i tātari tika, i hōmiromiro rānei i ngā kaimahi tūkino. Nā reira, i tuku mahi te kura, i pupuri hoki ki ngā kaimahi tūkino i runga i te kūare. I roto i te takiwā tōpū o tōna 30 tau, tokorua ngā tiaparana kāore i hōmiromirohia, ā, i taitōkai rāua i ngā tauira huhua.

Ahako te waitau o te kaupapahere, i mōhio ngā kaimahi o te takiwā Conolly neke atu me kaua rātou e noho kotahi ki ngā tauira mō te wā roa. Engari kāore tērā i āta mātakina, kāore ngā nekehanga o ngā kaiako i āta whāia, ā, he rite tonu tā ngā kaiako kawē atu i ngā tauira ki waho o te kura me te iti noa iho o ngā hōmiromirotanga.

I ngā takiwā o Conolly, Parr me Wilton, i whakakore ngā hautū ā-kura i ngā whakaputanga o te māharahara me ngā amuamu e pā ana ki ngā kaimahi, e whakatauirā ana i te piri hongo ki a rātou tērā i te tiaki i ā rātou tauira.

Te ngoikoretanga ki te whakaū i ngā whakangungutanga me ngā whakawhanaketanga ngaio mō ngā kaimahi

Kāore te Poari me ngā hautū o te kura i tuku i ngā whakangungu ngaio me ngā whakawhanaketanga hei whakaako i ngā kaimahi e pā ana ki ngā take taitōkai tamariki me ngā hātepe amuamu. Nā reira i whāiti te tūoho o ngā kaimahi ki te āhua me te rangiwhāwhā o ngā taitōkaitanga o ngā tamariki. Kāore i whāia ngā aratohu tika mō te kite i ngā tohu tūkino, mō te whai i ngā kaupapahere tika me te tūhura, te tuku tautoko hoki ki ngā tauira i pāngia e te tūkino. Kāore he aratohu i tukua ki ngā kaimahi e pā ana ki ngā ahatanga i te wā ka tuku amuamu ngā tauira e pā ana ki te taitōkaihia o rātou e tētahi atu.

Te ngoikoretanga ki te kite i te ngoikoretanga i te anga karahipi

I hapa te kura ki te kite i ngā ngoikoretanga i tana ‘anga karahipi’, i taea nei te tango mai i tētahi karahipi i runga i te whakawā, ko te wāhi matua ko te pana i ngā tauira me te kore i whai hātepe tōkeke. Waihoki, i whakapāhunuhia kia kua rātou ko ō rātou mātua e tuku amuamu. I tukituki tēnei kaupapahere ki ngā tohu kura tūmatanui e whanake ana i aro nei ki tā ngā tauira mahi rerekē nā runga i ngā tūkinotanga. I ‘ū tonu’ ngā tauira ahakoa ngā tūkinotanga, tērā i te whai kia noho tūraru hei taumahatanga ā-ahumoni ki ō rātou mātua.

Te whakarāpopototanga

Katoa ēnei āhuetanga e ahu ana ki tētahi whakatepena kua hapa nei ngā Poari whai ake i roto i ngā tau hei kaupare i te tūkinotia, i te taitōkaitia me te whakawetitia o ngā tauira o Dilworth. I hapa tana tūhura tika i ngā amuamu, tana tūhura katoa rānei, i hapa te tautoko i ngā tauira e pūrongo ana i ngā tūkinotanga, te tūhura tonu atu rānei mā ngā tauira i pāngia, i hapa te pūrongo i ngā kaimahi tūkinotanga ki ngā pirihimana, me te Tari Mātauranga, nā reira i noho mōrearea ai ngā tauira ki ētahi atu kura. I hapa hoki te whakatū me te aroturuki i ngā kaupapahere hei whakaū i te noho wātea o ngā tauira i ngā tūkinotanga me ngā matakutanga, kia taea hoki te whakamahi pai i te mātauranga me ngā arawātea i oatitia i raro i te wira a James Dilworth. I tukua e te Poari te nuinga o ngā haepapa mō ngā whakahaere o te kura ki ngā pane whare me ngā kaimahi mātāmua, i hapa te ārahi me te tāwharau, i hapa te aro ki ngā tohu tōai me ngā amuamu tūkinotanga hei whakaū i tāna whakatauiria i ngā mahi kāwana pai a te kura mā te whakamahi i ngā mōhiotanga me ngā tohutohu o te wā.

Dilworth ā mohoa nei

I tīmata a Mr Reddix hei pane whare i Āperira 2019. Ko tāna karere ki ngā kaimahi, ki ngā mātua me ngā tauira i whakanui i ngā uara o te kura, o te māranga me te pono.

Whai ana i ngā amuamu taitōkai i tukua e ngā tauira o mua ki te Hāhi Mihingare me te tuku ki te kura i 2019, i whakamōhio atu te kura i ngā pirihimana, i tīmata nei i tētahi tūhuratanga nui. I whakatū te kura i tētahi Ratonga Whakarongo hei whakarato, hei utu hoki i ngā haumanutanga nā tētahi kaimātai hinengaro motuhake mō ngā tauira o mua katoa. I noho hoki te heamana o te Poari me te pane whare ki ngā tauira o mua ka tonoa ana, ka rangona ngā rārangi kōrero o ngā tūkinotanga o mua, ka whakapāha ai..

I tīmata te kura i te hātepe whāomoomo ki te whai tohu hei kura Child Wise,²¹ i hua ake ai ko tētahi huringa nui i te ahurea o te kura.

21 Ko Child Wise tētahi rōpū whakahaere kei Ahitereiria e mahi ana ki ngā rōpū whakahaere ā-kāwanatanga, ā-kāwanatanga-kore, kaporeihana hoki i Āhia-Te Moananui hei hanga i ngā hapori me ngā ahurea e haumarua ana mō ngā tamariki.

I uru atu ki te whai tohu ko tētahi arotakenga rētō o te haumarutanga o te tamaiti. Kei tēnei hātepe ko te arotake puka, ko ngā uiuinga hautūtanga, me te whai wāhi a ngā tauira me ngā whānau, waihoki ngā kaimahi. I tukua te tohu i te Hepetema 2022.

E whakaū ana te whai tohu, ko Dilworth tētahi kura:

- e tuituia ai te haumarutanga o te tamaiti ki ngā whakahaere, ki ngā kāwananga me te ahurea;
- ka whakamōhiohia ngā tamariki me ngā taiohi ki ō rātou mōtika, ka whai wāhi ki ngā tauira ka whai pānga ki a rātou, me te aha, ka arohia;
- ka whakamōhiohia, ka whai wāhi hoki ngā whānau me ngā hapori ki te haumarutanga me te oranga o te tamaiti;
- ka tokona ake te tōkeke, ka whakautehia ngā hiahia kanorau i te wāhi ki ngā kaupapahere me ngā mahi;
- ko ngā tāngata e mahi ana ki ngā taiohi he tika, he whai tautoko hoki kia whakaata i te haumarutanga o te tamaiti;
- whai hātepe aro ki te tamaiti mō ngā amuamu me ngā māharahara;
- ko ngā kaimahi me ngā tūao he whai mātauranga, pūkenga, tūoho kia haumarau ai ngā tamariki me ngā taiohi i roto i ngā whakaakoranga, whakangungutanga mauroa;
- ko ngā taiao ōkiko, ā-ipurangi hoki e whakatairanga ana i te haumarutanga me te oranga i te wā tonu o te whakaheke i ngā arawātea e pāmamae ai te tauira;
- ka rite tonu te arotakehia me te whakapaitia o te whakaūnga o ngā paerewa; waihoki, ko ngā kaupapahere me ngā tukanga e tuhi ana i tā Dilworth aro ki te haumarutanga o āna tauira.

Waihoki, kua whakawhanake a Dilworth i tana kaupapahere amuamu i muri i ngā whiriwhiringa tata ki ngā tauira, ki ngā whānau hoki hei whakaū i te hāngaitanga. E rua ōna pūtaka: kia whai wāhi ai ngā tauira me ngā whānau ki tētahi pūnaha amuamu e whakatairanga ana i ngā mōtika, ngā haepapa, te haumarau me te oranga o ngā tauira, kia mārama ai hoki te katoa ki ngā hiahia. Ka kitea ngā taupā o te tuku amuamu me ngā tūāoma ka whāia e te kura ki te turaki i ērā. Ka uru hoki ētahi taputapu toro, whakamahi nui anō hoki mā ngā tauira hei pūrongo i ngā māharahara, me ngā ara hei whai i ngā nekehanga o ngā tauira me te tuhi i ngā kōrero matua e pā ana ki ngā tauira me ngā tiakitanga ā-wairua.

Kua whāia ināianeī tētahi Kaupapahere Tiaki Tauira me tētahi Haumarutanga o te Tauira: Ture Whanonga mō ngā Kaimahi, katoa ka whai wāhi ki te whakaurunga o ngā kaimahi hou, ki ngā tiakitanga ā-wairua whānui me ngā tautiakitanga ā-rata, waihoki tētahi mahere whakahaere hononga i te kura e tautoko ana i ngā whanonga pai mō te ako me te noho pai.

I tūhura ā mātou kōrero ki ngā tauira o nāianeī me ō rātou whānau tētahi whakapono nui e tiakina paitia ana ngā tauira ināianeī, ā, korekroe rawa atu nei i te whakaaetia ngā momo tūkinotanga katoa tae ana ki te whakaweti. E mea ana ko ngā pane whare me ngā kaimahi kei te whakaponohia. Ko ngā māharahara toenga e pā ana ki te noho tawhiti o te Poari i ngā mātua, ā, ko tētahi manawapātanga tūāpapa e pā ana ki te pānga o te hītori o ngā tūkinotanga ā-tinana, taitōkai me te whakaweti ki ngā tauira o nāianeī.

He kupu whakakapi

E mihia ana te kura i ngā mahi kua oti i a ia ki te whai tohu Child Wise, te āhua nei nā tērā i tīmata tētahi panonitanga tūāpapa ki te ahurea, ā, i tōna tikanga ka whakaheke mārika i te tūraru tūkinotanga o ngā tauira.

Ko ngā āhuatanga i tohua e mātou hei pūtake o te tūkinotanga, kei te arohia, ā, kua tuku mātou i ngā tautohutanga e pā ana ki ētahi mahi anō me mahi, ka tino pērā i te taumata o te Poari. Me manawanui ki te whakaū i te ahurea hou, ā, me rite tonu te aro atu hei whakaū i te toitū o ngā panonitanga kua whakarārangiā.

